

Министерство просвещения Российской Федерации
Министерство образования Республики Тыва
Администрация муниципального района «Бай-Тайгинский кожуун»
Республики Тыва
МБОУ Кызыл-Дагская СОШ

Рассмотрено
Методическим советом школы
Заместитель директора по НМР
Салчак А.Б. ФИО
Протокол №
От «29» августа 2023г

Согласовано
Заместитель директора по УВР
Суге-Маадыр Д.А. ФИО
Протокол №
от «29» августа 2023 г.

Утверждено
Директор школы
Кылаа С.С. ФИО
Приказ № Кызыл-Дагская
от «01» сентября 2023г

Рабочая программа

учебного предмета «Родной (тувинский) язык»
для 3 класса начального общего образования
на 2023-2024 учебный год

Составитель Конгар-оол Вера Маратовна
учитель начальных классов.

с. Кызыл-Даг

3-кү класска тыва дыл эртемнин ажилчын программазы

Тайылбыр бижик

3-ку класстын тыва дыл программазын Тыва Республиканын ниити өөредилгезинин эге школага 1-4 класстарга тыва дыл талазы-биле федералдыг күрүне стандарттарынга дүүштүр Ш.Ч.Сат, Н.М.Ондар, Н.Ч. Дамбаны-биле тургускан. Өөреникчилернин ниити сайзыралынче, оларнын билиинин практиктиг болурунче угланмышаан, программаны тургузарда эртемнин, дес-дараалашкаанын, көргүзүглүүнүн болгаш коммуникативтиг принциптерге даянып база уругларнын назы-харын барымдаалап тургаш тургускан. Бо ажилчын программа эге школаның Федералдыг күрүне стандарттарының сорулгаларын чедип алырынче угланган.

Өөредиглиг план дараазында методиктиг сумелерниң дузазы-биле ажыглаттынмышаан, уругларның шингээдип алган билиглерин, мергежилдерин, чаңчылдарын тыва дыл программазының негелделеринге дүүштүр эге класс башкыларынга А.А Алдын-оолдун «Диктантаылар болгаш эдертиглер чыындызы»-биле хынаарын сумелеп турар. Тыва Республиканың ниити өөредилгезинин национал девискээр кезээ 3-кү класс өөреникчилеринин ниити сайзыралынче, оларның билиинин практиктиг болурунче угланмышаан программаны тургузарда эртемнинин, дес-дараалашкаанының, көргүзүглүүнүн болгаш коммуникативтиг принциптерге даянып база уругларның назы-харын барымдаалап тургаш, тургускан.

«Тыва дыл» деп эртемнин өөредилге планында туружу

Ниитизи-биле программа ёзугаар 3-кү класска неделяда 2 шак, бүдүн чылда 68 шак көрдүнгөн.

Эге класстарга тыва дылды өөредиринин кол сорулгалары:

- 1) Уругларны медреселдиги-биле шын номчуур, бижиир болгаш чугаалаарынга өөредири;
- 2) оларга төрөөн дыл талазы-биле эге билиглерни бээри;
- 3) уругларны ном ажыглаарынга чанчыктырар болгаш оларның дылга сонургалын, номчулга болгаш бижилге-биле холбаштыр бойдушту, ниитилел амыдыралын хайгаараарынга үндезилээш, өөреникчилерни материалистиг күзел-бодал-биле чепсеглээри;
- 4) уругларны мораль болгаш эстетика талазы-биле кижизидери;
- 5) өөренип турар чүүлдерни сайгарып, бөлүктөп, деннеп, туңнеп билиринге, оларның иштинден кол болгаш чугула чүүлдерни тып, тайылбырлаарынга өөреникчилерни таныштырары.

3-ку класска тыва дыл программазын шингээткенинин планнаттыг туннелдери:

Личностуг (бот хамаарылгалыг)

Өөреникчилерге хевирлеттинген турар билиглер:

- Төрөөн дылывыс харылзажырының база мээ-медреселивистиң шынарын көргүзеринин кол чепсээ;
- Төрөөн дыл национал культуравыстың кол болуушкуну;
- Сагыш-сеткилди, бодалдарны илередиринге дылдың бай-байлаан, уран-чечен аргаларын чөптүг ажыглап билири.;
- Төрөөн дылын улаштыр өөрениринге сонургалын оттурары;
- Аас болгаш бижимел чугаага дылдың уран-чечен аргаларын чедимчелиг ажыглап билири.
- Бойдушту, ниитилел амыдыралын хайгаараарынга үндезилээш, материалистиг күзел-бодал-биле чепсеглээри.

Өөреникчилерге хевирлеттинип болурунун билиглери:

- Төрээн дылын сайзырадырынга. ону кадагалап арттырадынга өөреникчинин бот киржилгези;
- Аас чугаага дылдың уран-чечен аргаларын эстетиктиг талазынче угландырады.

Предметтиг (эртемге хамаарыштыр)

Өөреникчилернин билип алган турар ужурлуг билиглери:

3-ку класска тыва дыл программазы 4 бөлүктөн тургустунган.

1. «Үннер болгаш үжүктөр»
2. «Сөс»
3. «Чугаа кезектери»
4. «Домак»
5. «Чугаа сайзырадылгазы»

1.«Үннер болгаш үжүктөр» деп бөлүккө хамаарыштыр: 3-кү класска үннер, үжүктөр дугайын өөренип тура, сөстүн үн-үжүктүг анализин чорударынга кичээнгейни кошкадып болбас болгаш дараазында чүүлдерни ханыладыр өөредир, шын бижиирин чедип алыр:

1. Кыска, узун болгаш өк-биле адаар ажык үннер.
2. Я, е, ё, ю деп и уннуг үжүктөр.
3. Сөс иштинге дулей болгаш ыткыр ажык эвес үжүктөрни бижири.
4. Сөс эгезинге т—д, п—б деп үжүктөрни бижири. Эгезинге чаңчыл ёзугаар т бижиир сөстөр.
5. Слог. Сөстөрни аас болгаш бижимел-биле слогтарга чарары.
6. Сөстөрни бир одуругдан өске одуругже шын көжүрүп билири..

2.«Сөс» деп бөлүккө хамаарыштыр өөредир чүүлдер:

1. Сөстүн составы. Дазыл болгаш чаңгыс (ниити) дазылдыг сөстөр. Дазыл болгаш кожомак дугайында бөдүүн билиг.
2. Сөс иштинге дакпырлаан **тт, нн** деп үжүктөрни шын бижири.
3. Тып, **тик, теп, тырт, төк, тут** деп сөстөрни болгаш оларныц хевирлерин шын бижиир
4. Дефистеп бижиир нарын сөстөр.
5. -дыр (-дур, -дур, -тыр, -тир, -тур, -тур) деп артынчы болгаш ооң янзыларын шын бижири.

3. «Чугаа кезектери» деп бөлүккө дараазында чугаа кезектери-биле таныжар: чүве ады, кылыг сөзү, демдек ады, сан ады., эдеренчилер.

1. Чүве ады. Чүве аттарының саннарга өскерлири. Чүве аттарының падежтерге өскерлири. Хуу чүве аттарын шын бижири.

2. Кылыг сөзү. Кылыг сөстөрүнүн үелерге өскерлири.

3. Демдек ады. Чүвөлөрнүн шынарын, чүзүнүн, хевирин, хемчээлин, амданын, өң-чүзүнүн көргүзөр демдек аттары.

4. **«Домак»** деп бөлүккө 3-ку класска уругларның 1-ги, 2-ги класстарга билиглерин болгаш мергежилдерин ханыладыр билиндирер, оларны практика кырынга ажыглап билиринге чаңчыктырар.

1. Медээ, айтырыг, кыйгырыг домактарын мурнунда класстарга тускайлап өөрөтпээн, чугле бижик демдектерин барымдаалап, домактарны шын, аялныг номчуурунга таныжылга чоруткан. Ам 3-кү класска айтырыг, кыйгырыг, медээ домактарын тус-тузунда утка талазы-биле билиндирер болгаш домактарны шын аялгалыг кылдыр номчуп билиринге өөредир.

Домактарны утка талазы-биле бот- боттарындан ылгап билирин чедип алыр.Диалогтун дузазы биле уругларнын харылзаажыр аргаларын уругларга билиндирер.

2. Домак кежигуннери. Домак иштинден кол сөс болгаш сөглекчини тып билири. Кол сөс биле сөглекчиниң айтырыгларын тус-тузунда тургузуп билири. Домакта кымны азы чүнү илереткенин, оон дугайында чуу дээнин тодарадып билири. Харылзаалыг чугааны аңгы- аңгы домактарга чарары.

3. Кол сөс биле сөглекчиден аңгыда домактың ийиги черге кежигуннериниң дугайында долу билиг бээр.

4. Домакта санай адаан сөстөрниң (*«чаңгыс* аймак кежигүннер» деп терминни бербес) аразынга биче секти салыры. Домакта санай адаан сөстөрниң шын номчуурун чедип алыры. Адап турда ол сөстөрниң аразынга үн доктаап турар (пауза бар) дээрзин практика кырынга таныштырар. Домак-биле ажыл — уругларның аас болгаш бижимел чугаазын сайзырадыр талазы-биле ажылдарның бир хевири. 3-кү класска домак- биле ажылдың негелделери чоорту нарыыдаар болгаш ханылаар уjurлуг.

5. *3-кү класска чугаа сайзырадылгазынга* хамаарыштыр харылзаалыг чугааны тургузуп өөрениринге чорудар ажылдарның кол хевирлери — эдертиг болгаш чогаадыг бижидер негелделери чоорту нарыыдаар. Эдертиг-даа, чогаадыг-даа бижидип тургаш, бердинген планның дараалашкаан хажытпайн бижип өөрениринге уругларны чаңчыктырып, дараазында негелделерни сагып билиринге өөредир:

1. Домактарны харылзаалыг болгаш дес-дараалашкак кылдыр тургузары;
2. План ёзугаар бижип тургаш, чунуң дугайында мурнай, а чүнү ооң соонда бижири азы чүнү шуут бживейн барып болурун өөреникчиниң шын шилип билири;
3. Кол утказын өскертпейн, фактыларны, болуушкуннарны шын дамчыдары;
4. Сөзүглелдин, кезектерин (абзацтарын) планның пунктуларынга хамаарыштыр тып бижири;
5. Сөзүглелдин сөөлүн шын төндүрери, бодунуң хамаарылгазын илередип шыдаары.

Өөреникчилерниң өөренип ап болур аргалары:

- Төрээн дылының бүгү үннерин болгаш үжүктөрүн, оларның кол ылгалын билген турар уjurлуг;
- Сөс иштинге болгаш сөс эгезинге ажык эвес үннерниң шын бижилгезин билген турар ;
- Домактарның болгаш сөстөрниң анализ-синтезтиг сайгарылгазын кылып, домактардан сөстөрни ылгап тывар;
- Сөстөрниң шын көжүрерин билген турар;
- Артынчы сөстөрни сөстөрни сос биле шын бижириинин дурумнерин билер уjurлуг;
- Чугаа кезектерин аразында ылгап билген турар уjurлуг;
- Домактын чугула кежигүннерин, домак иштинде сөстөрниң харылзаазын шын тып билген турар.
- Сөзүглел-биле ажылдап, ында домактарны дес-дараалаштыр аас болгаш бижимел чугааның дузазы-биле дамчыдып билген турар уjurлуг.

Метапредметтиг

Регулятивтиг (углаар-баштаар)

Өөреникчилерниң чогуур деңгелге билип алыр ужурлуг билиглери:

- Өөренип турар эртемниң тема, бөлүк аайы-биле кол сорулгаларын, утказын угаап билири;
- Башкының удуртулгазы-биле бердинген даалгаларны күүседип өөренири;
- бот хыналданы, удур-дедир хыналданы болгаш орфографтыг, пунктуациалыг частырыгларны тып билирин боттандыра;
- Чаа чувени билип алыр чүткул-сонуургалын улам сайзырадыр
- Салдыгган сорулгага дүүштүр кылыр ужурлуг ажылды планнап, хайгаарап, оон туңгелдинге чедериниң болдунар аргаларын тодарадып билирин өөредир.
- Сорулганы шын салып, ону чедип алырының аргаларын дилеп, тып билирин өөредир.
- Өөрөнгөн чүүлдерин сайгарып, бөлүктөп, деңгел, туңгел билиринге, оларның иштинден кол болгаш чаа чугула чүүлдерни тып, тайылбырлаарынга өөреникчилерни чаңчыктыра.

Өөреникчилерниң өөренип ап болур аргалары:

- Өөрөнгөн темазынга алган билиглерин түңгел болгаш үнелеп билирин боттандыра;
- аас болгаш бижимел чугааны дылдың негелдери-биле чогуур үезинде практика кырынга өскертип болгаш ажыглап билири

Билиин ханыладырынга түңгелдер (познавательные)

Өөреникчилерниң өөренип алыр ужурлуг билиглери:

- өөредилге даалгаларын кууседип турар үеде херек ужурлуг медээлерни немелде номнар, статьялар болгаш энциклопедиялардан тып билири;
- бодунуң назы-харынга дүүштүр янзы-бүрү словарьларга, справочниктерга даянып билири;
- дылдың негелдерин күүседирде янзы-бүрү схемаларны, модельдерни, символ-демдектерни ажыглап билири;
- белең таблицаларны, схемаларны, сөзүглелдерни немээри;
- дылдың адырлары: үн-үжүк, сөс тургузуу, чугаа кезээ, домак кежигүнү, бөдүүн домак дугайында алган билиглерин деңгел, бөлүктөп, тып, ажыглап билири;
- алган билиглерин план болгаш таблица дузазы-биле системажыдып, бөлүктөп, түңгел билири;
- сөстө орфограммаларны янзы-бүрү аргалар-биле хынап билири;
- номчаан сөзүглелдериниң кол утказын ылгап үндүрери;
- бодунуң чугаазын тода болгаш билдингир кылдыр дыңнакчыга дамчыдып билири;
- словарьда, библиотека каталогтарында бар чугула медээлерни кылып, ону дилеп, шыгжап чаңчыгары. Компьютерге ажылдап өөренири.
- эштежип ажылдаарынга өөренири. Бодун аңгы-аңгы рольдарга киириштирер (удуртур, күүседир)
- херек материалдарны дилеп, тып билири. (янзы-бүрү номнар, словарь, интернет)

Өөреникчилерниң өөренип ап болур аргалары:

- Библиотека болгаш Интернет дузазы-биле херек билиглерни тып, ажыглап билири;
- Аас болгаш бижимел чугааны шын болгаш медреселдиги-биле тургузуп билири;
- Болуушкуннарны логиктиг (бодамчалыг) сайгарылгага даянып, дамчыдып билири;
- Алган медээлерни сайгарып, критикалап билири;

Коммуникативтиг

Өөреникчилерниң өөренип алыр билиглери:

- аас чугаага диологту ажыглап билири;
- аңгы-аңгы бодалдарны өөренип, сайгарып билири болгаш чаңгыс аай туңнелге келиринге ооредири;
- бот туружун болгаш бодалын быжыглап чаңчыгары;
- аңгы-аңгы бодалдарны өөренип, сайгарып билири болгаш чаңгыс аай туңнелге келиринге өоредири;
- коммуникативтиг сорулгаларны шиитпирлээринге дылдың аргаларын чедимчелиг ажыглаары;

Өөреникчилерниң өөренип ап болур аргалары:

- коммуникативтиг сорулгаларны дыннакчыга тода, дорт, дес-дараалашкаа-биле медээни, билигни чедирери;
- удур-дедир хыналда уезинде бот-боттарынга дузаны үезинде чедирип, билири болгаш коммуникативтиг сорулгаларны шиитпирлээринге дылдың аргаларын чедимчелиг ажыглаары;

Өөрөдилге чылының төнчүзүндө уругларның билип алган турар уjurлуг билиглери

- Сөстүң тургузуу: дазыл, чогаадылга, өскертилге кожумактары;
- чугаа кезектери: демдек ады, чүве ады, кылыг сөзү, эдеринчилер;
- Шын бижилгезин өөренип алганы сөстөрлиг 45-55 хире сөстүг сөзүглелди чараш хол үжүү-биле чазыг чокка дужуруп азы адап бээрге бижири. Херек таварылгада улуг секти, айтырыг болгаш кыйгырыг демдектерин шын салыры;
- фонетиктиг сайгарылганы кылыры: сөстөрни слогтарга чарары, ажык болгаш ажык эвес үннерни ылгап, сөстөрдө үннерни болгаш үжүктөрни шын тодарадып билири;
- сөстөрни тургузуг талазы-биле сайгарып билири (дазыл, чогаадылга, өскертилге кожумактарын ылгаары);
- чугаа кезектерин болгаш оларнын грамматиктиг демдектерин (чүве адынын падежин, кылыг созунун уелерин) билири;
- домакта сөстөрниң аразында харылзаазын тургузар, оларны сос каттыжышкыннарынга чарар;
- домактарнын бөдүүн синтаксистиг сайгарылгазын кылыр: чугаалаар сорулгазының аайы-биле оларның янзызын тодарадыр, чугула болгаш ийиги черге кижигүннерин аңгылаар, оларның аразында харылзаазын айтырыглар дузазы-биле тургузар.
- коллективтии – биле тургускан план езугаар 45-50 сөстүг эдертиг болгаш чогаадыг бижиир;
- сагыш-сеткилди, бодалдарны илередиринге дылдың бай-байлаан, уран-чечен аргаларын чөптүг ажыглап билири.;
- аас болгаш бижимел чугаага дылдың уран-чечен аргаларын чедимчелиг ажыглап билири.
- сюжеттиг чуруктар-биле чугаа сайзырадырының ажылдарын чорудары;
- бот хыналданы, удур-дедир хыналданы болгаш орфографтыг, пунктуациалыг частырыгларны тып билирин боттандыра;
- болуушкуннарны логиктиг (бодамчалыг) сайгарылгага даянып, дамчыдып билири;
- аңгы-аңгы бодалдарны өөренип, сайгарып билири болгаш чаңгыс аай туңнелге келиринге өоредири;
- аңгы-аңгы бодалдарны өөренип, сайгарып билири болгаш чаңгыс аай туңнелге келиринге өоредири.

3-ку класска ажыглаар өөредилге-методиктиг комплекс:

1. Тыва дыл. 3 класс. Ниити өөредилге черлеринге өөредилге ному. Ш.Ч. Сат, Н.М. Ондар, Н.Ч.Дамба, Кызыл: Национал школа хөгжүдөр институт.-2013.-166 ар.
2. Диктантылар чыындызы. А.А.Алдын-оол. Кызыл: Ю.Ш. Кюнзегеш аттыг Тыванын ном ундурер чери -2010.
3. 1-4 класстарга тыва дыл болгаш номчулга программасы. Ойдан-оол А.К., Ондар Э.Д.. Кызыл: Тыванын ном ундурер чери.-2000.
4. Эдертиглер чыындызы. 2-4 кл. А.А.Алдын-оол. Кызыл: Ю.Ш. Кюнзегеш аттыг Тыванын ном ундурер чери.-2011.

3-кү класска тыва дыл эртемнин календарь-тематиктиг планнаашкыны

№	Кичээлдин темазы	План. Хүнү	Болган хүнү
1	Домак. Домактын чугула кежигүннери.	04.09	
2	Үн,үжүк,слог.	06.09	
3	Чүвелер аттарын көргүзөр сөстөр.	11.09	
4	Чүвелерниң кылдыныын көргүзөр сөстөр.	13.09	
5	Хуу аттарга улуг үжүк.	18.09	
6	Чувелерниң шынар демдектерин көргүзөр сөстөр.	20.09	
7	Кирилде хыналда ажыл.	25.09	
8	Частырыглар-биле ажыл. Үннер болгаш үжүктөр.	27.09	
9	Ажык үннер.	02.10	
10	Кыска болгаш узун ажык үннер.	04.10	
11	Өк-биле адаар ажык үннер.	09.10	
12	Кадыг (Ъ) болгаш чымчак (Ь) демдектерлиг сөстөр.	11.10	
13	Е, е,ю,я үжүктөрлиг сөстөр.	16.10	
14	Хыналда диктант «Ошкулер»	18.10	

15	Ажык эвес үннер. Частырыглар-биле ажыл.	23.10	
16	Сөс иштинге ажык эвес үннернин үжүктерин шын бижири.	25.10	
17	Эгезинге П болгаш Т бижиир сөстөр.	07.11	
18	Эгезинде Т-Д бижиир сөстөр. Чаңчыл ёзугаар эгезинге Т бижиир сөстөр	08.11	
19	Сөстүн эгезинге п-б, т-д бижиир сөстөргө катаптаашкын.	13.11	
20	Чугаа сайзырадылгазы. Бердинген сөстөрдөн шын домактар болгаш чугаа тургузар "Мергеннин бөргү".	15.11	
21	Сөстүн тургузуу (составы). Чогаадылга, өскертилге кожумактарының дугайында билиг.	20.11	
22	Чогаадылга, өскертилге кожумактарының дугайында катаптаашкын.	22.11	
23	Чаңгыс дазылдыг сөстөр. Төрел сөстөр	27.11	
24	Хыналда диктант	29.11	
25	Частырыглар-биле ажыл. Сөс иштинге ажык эвес үннерниң үжүктерин шын бижииринге катаптаашкын.	04.12	
26	Тып, тик, төк, тырт, теп, тут деп сөстөргө кожумактар немежиирге шын бижири.	06.12	
27	-дыр, (-дир,-дур,-дүр,-тыр,-тир,-тур,-түр) деп артынчыларны шын бижири.	11.12	
28	Дефистеп бижиир нарын сөстөр. Словарьлыг диктант.	13.12	
29	Дефистеп бижиир нарын сөстөрни шын бижииринге катаптаашкын.	18.12	
30	хыналда ажыл. «Ортту болдурбас»	20.12	
31	Частырыглар-биле ажыл.	25.12	
32	Чугаа сайзырадылгазы	27.12	
33	Чугаа кезектери. Ниити билиглер.	08.01	
34	Чүве адынын дугайында ниити билиг	10.01	
35	Чүве адының саннарга өскерлири.	15.01	
36	Чүве адының падежтерге өскерлири.	17.01	
37	Падеж кожумактарын шын бижири. Словарьлыг диктант	22.01	
38	Чүве аттарының хамаарылга хевиринге өскерлири	24.01	
39	Хуу аттарны шын бижири. Шилилгелиг диктант.Ажы-төлдүн хүлүмзүрүү"	29.01	
40	Чүве адының саннарга өскерлири.	31.01	
41	Немелде даалгалыг хыналда диктант "Шевер оол"	05.02	
42	Частырыглар-биле ажыл. Демдек ады. Ниити билиг.	07.02	
43	Демдек аттарын тодарадып билиринге мергежилгелер	12.02	
44	Дөмей болгаш удурланышкак уткалыг демдек аттары.	14.02	
45	Демдек аттарынын кожумактары	19.02	
46	Чугаа сайзырадылгазы. Сөзуглел-биле ажыл.	21.02	
47	Частырыглар-биле ажыл. Сан адының дугайында ниити билиг.	26.02	
48	Түң болгаш дугаар сан аттары. Словарьлыг диктант	28.02	
49	Нарын сан аттарын, чыырынын сан аттарын шын бижири.	04.03	
50	Хыналда диктант «Бодалга бодааным»	06.03	

51	Частырыглар-биле ажыл. Эдеринчилер дугайында билиг.	11.03	
52	Кылыг сөзүнүн дугайында билиг.	13.03	
53	Кылыг сөзүнүн чүве ады-биле холбаазы. Домакка ролю.	18.03	
54	Кылыг сөзүнүн үелерге өскерлири. Словарьлыг диктант	20.03	
55	Сюжеттиг чурук болгаш сөстөр дузазы-биле чогаадыг	01.04	
56	Частырыглар-биле ажыл. Кылыг сөзүнүн болур болгаш болбас хевирлери.	03.04	
57	«Кылыг сөзү» деп темага катаптаашкын. Шилилгелиг диктант "Школаже баар болгаш чанар оруум"	08.04	
58	Домак. Домак дугайында ниити билиг.	10.04	
59	Домактарның харылзаазы. Медээ, айтырыг, кыйгырыг домактары	15.04	
60	Диалог. Домактарнын чугула кижигүннери.	17.04	
61	Домактын ийиги черге кижигүннери.	22.04	
62	Домакта санай адаан сөстөрниң аразынга биче сек.	24.04	
63	Домакта сөстөрниң харылзаазы. Словарьлыг диктант	06.05	
64	Катаптаашкын «Домакта сөстөрниң харылзаазы».	07.05	
65	Сөзүглел. Тема деп чүл?	13.05	
66	Туннел хыналда диктант	15.05	
67	Частырыглар-биле ажыл. Сөзүглел деп темага быжыглаашкын	20.05	
68	«Төрел сөстөр» деп темага катаптаашкын.	22.05	